

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2024. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.10.24>

УДК 330.3

Н. С. Ситник,

д. е. н., професор, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4138-9721>

І. А. Дунець,

магістр, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7336-5575>

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ КОНСТРУКТИВНИМ КАПІТАЛОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

N. Sytnyk,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Lviv Ivan Franko National University

I. Dunets,

Master's degree, Lviv Ivan Franko National University

WAYS OF PROVIDING UKRAINIAN BUSINESS WITH CONSTRUCTIVE CAPITAL IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

У статті досліджено шляхи забезпечення українського бізнесу конструктивним капіталом в умовах воєнного стану. Наведено основні риси конструктивного капіталу, його відмінності від корозійного. Досліджено динаміку зміни кількості юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців у 2021-2023 роках в Україні. Проаналізовано відсотковий розподіл українського

капіталу між іноземним, державним, комунальним, олігархічним, конструктивним та іншими видами капіталу. Визначено найперспективніші сфери для фінансування в Україні у 2023 році. Охарактеризовано іноземні програми підтримки українського бізнесу, їх основне спрямування та умови участі. Досліджено частку підприємств, які працюють на майже повну та повну потужність порівняно з довоєнним періодом. Запропоновано шляхи залучення іноземного капіталу та наведено перелік необхідних змін українського бізнес-середовища задля безперебійного залучення фінансової допомоги.

The article examines the ways of providing Ukrainian business with constructive capital in the conditions of martial law. The main features of constructive capital, its differences from corrosive capital are given. The dynamics of changes in the number of legal entities and individual entrepreneurs in 2021-2023 in Ukraine were studied. The percentage distribution of Ukrainian capital between foreign, state, communal, oligarchic, constructive and other types of capital is analyzed. The most promising areas for financing in Ukraine in 2023 have been identified. Foreign programs supporting Ukrainian business, their main direction and conditions of participation are characterized. The share of enterprises operating at almost full and full capacity compared to the pre-war period was studied. Ways to attract foreign capital are proposed and a list of necessary changes to the Ukrainian business environment is given for the smooth attraction of financial assistance. In the conditions of martial law, business activity is an important component of filling the budget, providing jobs and maintaining defense capability. Sufficient capital for Ukrainian enterprises will support their work and increase economic growth. In conditions of insufficient own funds, it is important to identify and use foreign business opportunities that direct managed investment flows to the Ukrainian market with transparent and accountable goals. The Center for International Private Entrepreneurship divides capital into two types: constructive capital and corrosive capital. Corrosive capital includes non-

transparent financing, public or private, which lacks accountability and market orientation. The predominance of corrosive capital can cause an increase in the level of corruption, weakening of institutions and the rule of law, strengthening of monopoly power. Thus, determining ways to provide Ukrainian business with constructive capital in the conditions of martial law is an important task of supporting the existence and development of the Ukrainian market. The purpose of the study is to characterize the types of capital of enterprises with a division into constructive and corrosive capital, evaluate Ukrainian capital by type, research available business opportunities, current areas for investment in Ukraine and determine ways to increase foreign constructive capital.

Ключові слова: *конструктивний капітал, інвестування, міжнародна фінансова допомога, бізнес, іноземний капітал.*

Keywords: *constructive capital, investment, international financial assistance, business, foreign capital.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах воєнного стану діяльність бізнесу є важливою складовою наповнення бюджету, забезпечення робочих місць та підтримки обороноздатності. Достатність капіталу для українських підприємств дозволить підтримати їх роботу та посилити економічне зростання. В умовах недостатності власних коштів, важливо виявляти та використовувати іноземні бізнес-можливості, які спрямовують на український ринок керовані інвестиційні потоки з прозорими та підзвітними цілями. Так, визначення шляхів забезпечення українського бізнесу конструктивним капіталом у умовах воєнного стану є важливим завданням підтримки існування та розвитку ринку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження конструктивного капіталу в Україні проводили Володимир Ланда, Дмитро Горюнов, Олександра Мироненко, Максим Самойлюк та Марія Томіліна на

базі Центру економічної стратегії за підтримки Центру міжнародного приватного підприємництва (CIPE).

Формування цілей статті. Метою дослідження є характеристика видів капіталу підприємств з розподілом на конструктивний та корозійний капітал, оцінка українського капіталу за типами, дослідження наявних бізнес-можливостей, актуальних сфер для інвестування в Україні та визначення шляхів збільшення іноземного конструктивного капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Центр міжнародного приватного підприємництва поділяє капітал на два типи: конструктивний капітал та корозійний капітал. До корозійного капіталу відносять непрозоре фінансування, державне або приватне, у якого відсутня підзвітність та ринкова орієнтація. Переважання корозійного капіталу може спричинити підвищення рівня корупції, послаблення інституцій та верховенства права, посилення монопольної влади. Наслідками є утворення токсичного бізнес-середовища, яке обмежує інновації для місцевого бізнесу, зменшує рівність та ускладнює умови для розвитку. Рисами даного виду капіталу є непрозоре походження капіталу, недоброчесне управління активами, здійснення політичного впливу та корупційні потоки.

Конструктивний капітал представляє добре керовані інвестиційні потоки, які слугують прозорим, ринково орієнтованим та підзвітним цілям як у джерелах фінансування, так і в місцях призначення. Він підтримує ринки та верховенство права, сприяє прозорості та покращує управління, залишаючи за урядом відповідальність за забезпечення рівних умов для приватного сектору. [1, с. 8]. Такі умови мають позитивний зовнішній ефект ринкових інвестицій, які спрямовані на підприємства або місцеві ринки, що є кроком до сталого та справедливого економічного зростання. Як наслідок, покращується бізнес-середовище, розширюються можливості для бізнесу та збільшується прибуток, розвиваються здорові ринкові інститути та належне врядування. Риси конструктивного капіталу наведені на рис. 1.

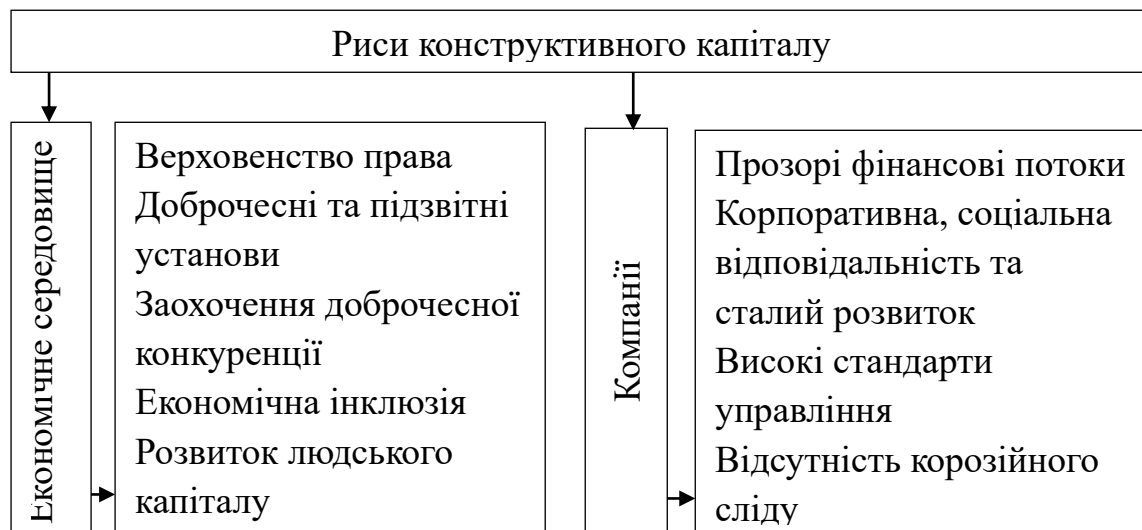

Рис. 1. Риси конструктивного капіталу

Джерело: розроблено автором за даними [1, с. 9]

Величина капіталу суб'єктів господарювання пропорційна до їх чисельності. Кількість фізичних осіб підприємців та юридичних осіб в Україні протягом 2021-2023 років за даними Державної служби статистики наведені у табл. 1.

Таблиця 1. Кількість фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб в Україні, осіб

Типи суб'єктів господарювання	2021	2022	2023	2022/ 2021	2023/ 2022
Фізичні особи – підприємці	1 359 002	1 422 526	1 588 734	+ 4,7%	+ 11,7%
Юридичні особи	1 437 009	1 464 953	1 495 879	+ 2%	+ 2,1%
Разом	2 796 011	2 887 479	3 084 613	+ 3,3%	+ 6,8%

Джерело: [2]

Так, протягом аналізованого періоду кількість фізичних осіб-підприємців в Україні зростає. У 2022 році в порівнянні з 2021 роком збільшилася на 4,7%, а у 2023 році в порівнянні з 2022 роком – на 11,7%. Чисельність юридичних осіб також збільшується. Темп приросту у 2022 році становить 2%, а у 2023 році – 2,1%. У 2023 році число фізичних осіб-

підприємців перевищило число юридичних осіб, але все ж їх загальна кількість в Україні свідчить про потенціал для розвитку бізнесу.

За результатами 2022 року, загальний дохід українських підприємств склав \$343,9 млрд, з яких 80,3% припадає на великі та середні підприємства. Кількість цих підприємств становить лише 6% від загальної кількості юридичних осіб та 0,9% від загальної кількості всіх суб'єктів господарювання. За даними Державної служби статистики станом на 1 січня 2023 року, загальна вартість активів українських підприємств становила \$405,5 млрд. Більша частина цієї суми припадала на активи промислового сектору – \$130,5 млрд та сектору торгівлі – \$85,6 млрд. Той факт, що, незважаючи на війну, активи підприємств зросли на 4% у гривні у 2022 році, ймовірно, свідчить про те, що підприємства не завжди проводили переоцінку або списували активи, зруйновані, пошкоджені чи окуповані внаслідок російської агресії. Такі втрати можуть бути відображені в наступних періодах [1, с. 20-21].

Розрахунки загальної оцінки частки різних типів капіталу у 2023 році провів Центр економічної стратегії шляхом зважування оцінки великих підприємств, решти підприємств та банківських установ на величину активів (табл. 2).

Таблиця 2. Оцінка розподілу українського капіталу за типами, %

Враг	Категорія	Іноземний конструктивний	Іноземний корозійний	Державний	Комунальний	Олігархічний	Інший корозійний	Конструктивний	До визначення
27	300 найбільших компаній за виторгом	10	4	22	1	28	6	12	17
58	Інші компанії	10	4	2	2	15	20	20	27
15	Банки	21	7	53	0	11	1	4	2
100	Весь капітал	12	4	15	2	18	13	15	21
100	Весь капітал з очікуваним розподілом капіталу до визначення	12	4	16	3	21	21	23	-

Джерело: [1, с. 23]

Так, вага 300 найбільших компаній у структурі всього капіталу становить 27%, банків – 15% та інших компаній – 58%. Загальна оцінна частка конструктивного капіталу в Україні становить не менше 15%. Велику частку у капіталі займає олігархічний капітал (18% або 21%). Центр економічної стратегії до олігархічного капіталу відносить активи олігархів України, які неефективно розподіляються, унеможливають вільну конкуренцію та посилюють вплив монополій. Переважно, даний вид капіталу характерний для промислових секторів економіки та є небезпечнішим за корозійний капітал. Загальна частка корозійного капіталу в українському бізнесі становить 46% (4% іноземний корозійний, 21% олігархічний та 21% інший корозійний капітал). Ймовірна частка конструктивного капіталу на українському ринку 13% та іноземного конструктивного капіталу – 12%.

Повномасштабне вторгнення росії на територію України значно сколихнуло усе внутрішнє бізнес-середовище. Зокрема, обстріли критично важливої інфраструктури суттєво ускладнили оптимальний розподіл капіталу через його зосередження на додаткових джерелах енергозбереження. Зниження прибутковості та збільшення витрат було спричинене значним руйнуванням фізичних активів підприємств. Недостатність власних фінансів для підтримки бізнесу в умовах війни спонукає до активних пошуків додаткових методів залучення капіталу.

Оптимальним шляхом забезпечення українського бізнесу капіталом у сучасних умовах є посилення частки іноземного конструктивного капіталу, участь у іноземних програмах фінансування та зосередження на важливих сферах бізнесу, які здатні підтримувати оптимальний стан економіки та діяльність держави в умовах воєнного стану.

Клуб Ділових Людей України в рамках ініціативи «Громада дружня до бізнесу. Інструменти сприяння бізнесу в громадах» за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» [3] пропонує рейтинг сприятливих сфер для інвестування в Україні у 2023 році (рис. 2).

1	Агровиробництво	6	Відновлювальна енергетика
2	Будівельні матеріали	7	Інформаційні технології
3	Логістика	8	Тактичний одяг
4	Медичні послуги	9	Ремонт авто та техніки
5	Внутрішній туризм	10	Переробка сировини

Рис. 2. ТОП-10 сфер для інвестування в Україні у 2023 році

Джерело: розроблено автором за даними [3, с. 33-34]

Збільшення капіталу сфери агровиробництва та агропереробки в умовах війни дозволить не лише підтримати даний бізнес, а й уникнути продовольчої кризи, тому виробництво та переробка сировини мають великі перспективи розвитку та є одним із ключових пріоритетів. Підтримка сфери будівництва та будівельних матеріалів важлива як у повоєнний період, так і під час війни, оскільки швидкий доступ для будівельних матеріалів на українському ринку дозволить ефективніше відновлювати пошкоджену та зруйновану інфраструктуру. Логістичний та складський бізнес в Україні зазнав навантаження через припинення дії морських та повітряних сполучень, водночас це стало поштовхом для розвитку та вдосконалення автомобільної та залізничної логістики, виходу на європейський ринок. Значна кількість військових та цивільних в Україні щоденно потребує медичних послуг та реабілітації. Даний напрям є дуже важливим не лише як бізнес, а й задля підтримки обороноздатності держави та залишиться актуальним після припинення військових дій. Внутрішній туризм є перспективним напрямом для бізнесу завдяки популяризації України як серед її громадян, так і закордоном. Російська військова агресія спричинила енергетичну кризу в Україні та ЄС, тому збереження енергоресурсів та розвиток альтернативних джерел енергії є важливим завданням, яке потребує значних інвестицій. Інформаційні технології та автоматизація в бізнесі дозволить максимально зберегти інформацію та забезпечити безперебійну

роботу. Тактичний одяг є важливим напрямком у бізнесі в умовах війни, оскільки також впливає на обороноздатність та покращує її. Не менш важливим напрямком є ремонт авто та техніки. Наразі Україна має значну кількість військової техніки, яка потребує ремонту. Підвищення капіталу сфер бізнесу, які покращують українську армію є актуальною потребою та однією з кращих інвестицій у перемогу.

Міжнародна підтримка України та висвітлення наслідків російської агресії сприяє фінансовій підтримці як у військову сферу, так і для українського бізнесу як виду інвестування.

Підтримка українського бізнесу від іноземних інвесторів, урядів або програм переважно має цільове спрямування за актуальними напрямками. Для України інформацію про можливе фінансування, умови та терміни публікує Мережа центрів інформаційної підтримки бізнесу [4]. Мережа створена задля підтримки розвитку відкритої та сталої ринкової економіки, що досягається завдяки допомозі малим та середнім підприємствам у досягненні власних цілей, покращенні конкурентоспроможності, інтегруванні у глобальну економіку.

Швейцарська агенція розвитку та співробітництва (SDC) у 2024 році реалізувала програму Mercy Corps, яка полягала у наданні фінансової допомоги розміром двадцять тисяч доларів малому та середньому бізнесу. Першочерговими умовами отримання коштів була релокація до Дніпропетровської області, м. Києва та Київської області. Кошти спрямовувалися на ліквідацію наслідків війни, відновлення та розширення власної діяльності, фокусуючись на збереженні робочих місць для внутрішньо переміщених осіб та населення, що постраждало від війни [5].

Фінансування у створенні цифрових рішень для харчової сфери можливе за підтримки Європейського Союзу, який пропонує грант 187,5 тисяч євро малому та середньому бізнесу. Це рішення спрямоване захистити персональні дані громадян та посилити розвиток цифрових технологій [6].

Європейська Комісія оголосила конкурс на грант у розмірі 5,25 млн євро спрямований на підтримку чистого енергетичного переходу європейських підприємств, узгоджуючись з цілями Європейського зеленого курсу. Мета конкурсу - залучення малих та середніх підприємств до зменшення кількості викидів вуглекислого газу та переходу на чисті джерела енергії [7].

European Commision за реалізації програми Horizon Europe пропонує грант до €2,5 млн малому та середньому бізнесу, стартапам та організаціям. Умовою отримання коштів є впровадження інноваційної діяльності, використовуючи прототипи, рецептури, моделі, користувацьке тестування або інші тести валідації [8].

Логістика та експорт в Україні фінансується програмою «Економічна підтримка України» від USAID, яка надає гранти на суму до п'ятисот тисяч доларів США. Цілі даної програми спрямовані на посиленні логістичного та експортного потенціалу сільського господарства, які підтримує також й ініціатива «AGRI-Україна» від USAID. Завдяки USAID український бізнес зможе вдосконалити процеси інтеграції до Європейського Союзу на пунктах пропуску та процедури, які направлені керувати експортними вантажами [9].

Іншими бізнес-можливостями для України є безкоштовні курси для розвитку бізнесу в Інтернеті, гранти для переробних підприємств, пільгові кредити, компенсації вартості техніки для аграріїв, ваучери на інноваційні розробки, які публікує Мережа центрів інформаційної підтримки бізнесу. Основна частина можливостей спрямована на підтримку малих та середніх підприємств.

За оцінкою Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, якщо порівнювати ситуацію на українських підприємствах з аналогічним періодом минулого року, то найкраще почуваються саме середні підприємства. Вони мають найвище значення Індексу відновлення ділової активності – 0,41 (за даними жовтня 2023 року). Для порівняння відповідний

індекс становив 0,35 для малих підприємств, 0,26 для великих та 0,03 для мікро [10, с. 27].

Частка підприємств, які працюють майже на повну та повну потужність (75 – 99%, 100% та більше) порівняно з довоєнним періодом та поділом на мікро, малі, середні та великі підприємства у період від травня 2022 року до жовтня 2023 року за даними опитування від Інституту економічних досліджень та політичних консультацій наведена на рис. 3.

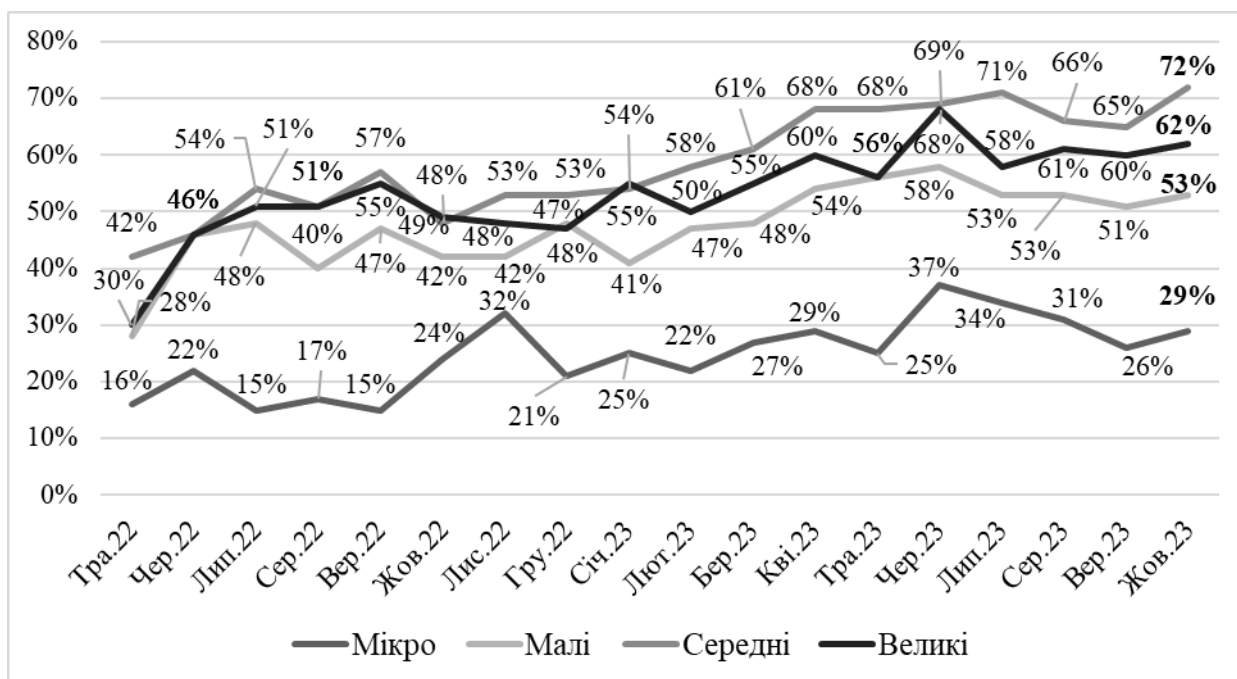

Рис. 3. Частка підприємств, які працюють майже на повну та повну потужність (75 – 99%, 100% та більше) порівняно з довоєнним періодом (за розміром підприємств, %)

Джерело: [10, с. 28]

Так, у жовтні 2023 року на майже повну та повну потужність порівняно з довоєнним періодом працювало 72% середніх підприємств. Водночас великий бізнес за рівнем завантаження виробничих потужностей майже весь час знаходився позаду. Зокрема в жовтні відповідний показник становив 62% для великих підприємств. Малий та мікробізнес ще більше відстають – відповідні показники становлять 53% та 29% відповідно.

Отже, шляхами збільшення конструктивного капіталу для суб'єктів господарювання в Україні є цільове залучення іноземного капіталу, зокрема для середніх підприємств, оскільки вони ефективніше та швидше відновлюються в умовах воєнного стану. Спрямування іноземних коштів в Україну потребує змін її внутрішнього бізнес-середовища, а саме [1, с. 12]:

- здійснення переоцінки режимів інвестиційних угод, особливо з огляду на поточну критику щодо правосуддя в економічному управлінні;
- застосування даних, аналізу та інструментарію, які розроблені міжнародними фінансовими установами та іншими організаціями, що займаються питаннями економічного врядування;
- удосконалення процедури комплексної перевірки іноземних інвестицій, особливо для довгострокових проектів та інфраструктури;
- проведення дослідження як діяльність приватного сектору може підтримати основні засади конструктивного капіталу через прямі операції, ланцюги створення вартості та колективні дії;
- посилення прозорості та процедури комплексної перевірки у всіх бізнес-операціях та ланцюгах створення вартості;
- створення можливостей для діалогу між зацікавленими сторонами з питань транскордонних потоків капіталу та їхнього впливу, підвищуючи обізнаність та стимулюючи дії;
- сприяння збільшенню рівня підзвітності бізнесу як через дотримання вимог законодавства, так і через вплив з боку зацікавлених сторін;
- посилення відповідних правових режимів та механізмів підзвітності, особливо ті, що мають екстериторіальний вимір;
- роз'яснення концепції конструктивного та корозійного капіталу, а також їхній вплив на суспільство.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Розвиток та підтримка бізнесу, який здійснює свою діяльність в умовах воєнного стану, є важливим завданням для забезпечення виконання державою

власних функцій, наповнення бюджету та посилення обороноздатності. Діяльність бізнесу можлива завдяки достатності коштів та наявності шляхів їх збільшення. Важливо аби капітал підприємств мав керовані інвестиційні потоки з прозорими цілями, тобто відповідав засадам конструктивного капіталу за поділом Центру міжнародного приватного підприємництва. Це допоможе як підтримати ринок України, так і забезпечити його потенційне економічне зростання. В умовах воєнного стану варто підтримувати діяльність середніх підприємств, оскільки вони ефективніше відновлюють свою діяльність та мають більший потенціал розвитку до рівня великих підприємств. Сьогодні існує достатньо програм, грантів та кредитів від іноземних урядів, програм та Європейського Союзу. Важливо використовувати надані бізнес-можливості та підтримувати сприятливе середовище в Україні для посилення іноземної допомоги українському бізнесу у збільшенні його конструктивного капіталу.

Література

1. Ланда В., Горюнов Д., Мироненко О., Самойлюк М., Томіліна М. Конструктивний капітал в Україні. *Центр економічної стратегії*. 2023. URL: <https://ces.org.ua/research-constructive-capital-in-ukraine/> (дата звернення: 1.10.2024)
2. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 1.10.2024)
3. Підтримка бізнесу в Умовах війни: практичні рекомендації для громад (за даними Клубу Ділових Людей України) 2023. URL: <https://u-lead.org.ua/storage/admin/files/0f1194b30d5170a2433a3786dbbdf50d.pdf> (дата звернення: 4.10.2024)
4. Мережа центрів інформаційної підтримки бізнесу: веб-сайт. URL: <https://bisc.org.ua/opport/> (дата звернення: 4.10.2024)
5. \$20 000 для МСБ на відновлення діяльності (за даними Мережі центрів інформаційної підтримки бізнесу) URL: https://bisc.org.ua/opport/Mercy_SMEs.html (дата звернення: 6.10.2024)

6. Грант до €187 500 для малого та середнього бізнесу на інновації у харчовій сфері (за даними Мережі центрів інформаційної підтримки бізнесу) URL: <https://bisc.org.ua/opport/foodity.html> (дата звернення: 6.10.2024)

7. Грант €5,25 млн на енергетичний перехід для малого та середнього бізнесу (за даними Мережі центрів інформаційної підтримки бізнесу) URL: https://bisc.org.ua/opport/Energy_transition.html (дата звернення: 6.10.2024)

8. Грант до €2,5 млн для малого та середнього бізнесу на інноваційну діяльність (за даними Мережі центрів інформаційної підтримки бізнесу) URL: <https://bisc.org.ua/opport/eic-transition.html> (дата звернення: 6.10.2024)

9. Грант до \$500 000 для розбудови експортного та логістичного потенціалу сільського господарства (за даними Мережі центрів інформаційної підтримки бізнесу) URL: https://bisc.org.ua/opport/Grant_USAID_AGRIUK.html (дата звернення: 6.10.2024)

10. Середній бізнес в Україні: Terra incognita чи «схований» Mittelstand (за даними Інституту економічних досліджень та політичних консультацій) 2023. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2023/TDF/___Medium_Business_Report_30.01.2024_UKR_.pdf (дата звернення: 8.10.2024)

11. Фінансовий менеджмент: навчальний посібник / [Ситник Н.С., Стасишин А.В., Гукалюк А.Ф., Західна О.Р., Сич О.А., Шушкова Ю.В.]; за заг. ред. Н. С. Ситник. - Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. - 724 с. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/Finans_menedzhment28_11_3.pdf (дата звернення: 1.10.2024)

12. Фінансова безпека держави: навчальний посібник / [Ситник Н.С., Гукалюк А.В., Стасишин А.В., Слобода Л.Я.] – Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2024. – 680 с. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/OSTATOCHNA-NA-SAYT-_21_05_11.pdf (дата звернення: 1.10.2024)

13. Ситник Н. С., Бундз Н. Б. Стан українського бізнесу в умовах війни: проблеми та перспективи. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2023. №5. С. 1-16. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16849140446951.pdf> (дата звернення: 1.10.2024)

References

1. Center for Economic Strategy (2023), “Constructive capital in Ukraine”, available at: <https://ces.org.ua/research-constructive-capital-in-ukraine/> (Accessed 1 October 2024).
2. The official site of State Statistics Service (2024), “Activities of enterprises”, available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 1 October 2024).
3. Club of business people of Ukraine (2023), “Business Support in Wartime: Practical Recommendations for Communities”, available at: <https://u-lead.org.ua/storage/admin/files/0f1194b30d5170a2433a3786dbbdf50d.pdf> (Accessed 4 October 2024).
4. The official site of Network of business information support centers (2024), “Business opportunities”, available at: <https://bisc.org.ua/opport/> (Accessed 4 October 2024).
5. Network of business information support centers (2024), “\$20,000 for small and medium-sized businesses to resume operations”, available at: https://bisc.org.ua/opport/Mercy_SMEs.html (Accessed 6 October 2024).
6. Network of business information support centers (2024), “A grant of up to €187,500 for small and medium-sized businesses for innovation in the food sector”, available at: <https://bisc.org.ua/opport/foodity.html> (Accessed 6 October 2024).
7. Network of business information support centers (2024), “€5.25 million grant for energy transition for small and medium-sized businesses”, available at: https://bisc.org.ua/opport/Energy_transition.html (Accessed 6 October 2024).
8. Network of business information support centers (2024), “A grant of up to €2.5 million for small and medium-sized businesses for innovative

activities”, available at: <https://bisc.org.ua/opport/eic-transition.html> (Accessed 6 October 2024).

9. Network of business information support centers (2024), “A grant of up to \$500,000 to develop the export and logistics potential of agriculture”, available at: https://bisc.org.ua/opport/Grant_USAID_AGRIUK.html (Accessed 6 October 2024).

10. Institute of Economic Research and Political Consultations (2023), “Medium business in Ukraine: Terra incognita or "hidden" Mittelstand”, available at: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2023/TDF/___Medium_Business_Report_30.01.2024_UKR_.pdf (Accessed 8 October 2024).

11. Sytnyk N.S., Stasyshyn A.V., Hukalyuk A.F., Zahidna O.R., Sych O.A. and Shushkova Yu.V. (2020), *Finansovyj menedzhment* [Financial management], LNU named after Ivan Franko, Lviv, available at: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/Finans_menedzhment28_11_3.pdf (Accessed 1 October 2024).

12. Sytnyk N.S., Hukalyuk A.V., Stasyshyn A.V. and Sloboda L.Ya. (2024), *Finansova bezpeka derzhavy* [Financial security of the state], LNU named after Ivan Franko, Lviv, available at: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/OSTATOCHNA-NA-SAYT-_21_05_11.pdf (Accessed 1 October 2024).

13. Sytnyk N.S. and Bundz N.B. (2023), “The state of Ukrainian business during the war: problems and prospects”, *Itenternauka*, vol. 5, pp. 1–16, available at: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16849140446951.pdf> (Accessed 1 October 2024).

Стаття надійшла до редакції 12.10.2024 р.